

ACCESIBILITATEA STUDENȚILOR CU DEFICIENȚE DE VEDERE ÎN UNIVERSITĂȚILE CLUJENE

FILIP GUTTMAN

Această lucrare este rezultatul unei cercetări prin care se investighează modul în care este perceput accesul la învățământul superior de către persoanele cu deficiențe de vedere. În prima parte sunt cuprinse câteva noțiuni de introducere asupra subiectului cercetat, pentru ca ulterior să se prezinte demersul de cercetare și rezultatele obținute. Sunt identificate percepțiile a două loturi de subiecți: studenți cu deficiențe de vedere și studenți fără dizabilități din Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Instrumentele de cercetare utilizate în această cercetare sunt două chestionare ce cuprind întrebări deschise. În analiza rezultatelor este utilizat softul de analiză „atlasti”, rezultatele fiind expuse printr-un demers comparativ.

În general, nu sunt identificate dificultăți majore în accesul la învățământul superior, existând predominant atitudini pozitive, iar cu mici excepții, studenții cu deficiențe de vedere nu întâmpină bariere atitudinale și de accesibilitate. Această cercetare de natură fenomenologică are limitele sale epistemologice, fiind necesară o analiză mai profundă și extensivă.

***Cuvinte-cheie:** dizabilități vizuale, atitudini, accesibilitate, bariere sociale, universitate.*

DE CE O ASTFEL DE CERCETARE?

Prin această lucrare se dorește aprofundarea rezultatelor pe care le-am obținut în cadrul unei cercetări anterioare asupra „percepției persoanelor cu deficiențe de vedere” (Guttman, 2009). Astfel, în acel volum de cercetare am abordat dificultățile pe care o persoană cu deficiențe de vedere le întâmpină în societate, Cel mai important aspect identificat din cercetarea menționată anterior este dificultatea de acces în învățământul superior al studenților cu deficiențe de vedere. Astfel, în cercetarea de față, am considerat utilă abordarea unor noi itemi de cercetare, focușați pe rezultatele anterioare, cu scopul de a avea posibilitatea de a colecta date mai ample pentru definirea acestor aspecte.

Chiar dacă în urma analizei atitudinilor publice față de persoanele cu dizabilități se constată o evoluție a atitudinilor către toleranță sau acceptare, totuși,

Adresa de contact a autorului: Filip Guttman, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 128–130, cod 400604, Cluj-Napoca, România, e-mail: filipguttman@gmail.com sau filip.guttman@hotmail.com.

mai există persoane care împărtășesc concepții greșite privind dizabilitățile sau manifestă comportamente discriminatorii în ceea ce privește oportunitățile educative sau profesionale.

Factori precum vârsta, genul, nivelul educațional, nivelul socioeconomic, reședința în mediul urban sau rural, experiența cu persoanele cu dizabilități pot influența atitudinile față de aceștia (Tervo și Palmer, 2004), în această lucrare fiind abordat un segment al nivelului educațional (cel al mediului universitar și experiența cu persoanele cu deficiențe de vedere).

Această cercetare poate aduce o contribuție semnificativă la nivelul politicilor educaționale din cadrul universităților clujene și nu numai, atât prin identificarea atitudinilor existente în cadrul acestor facultăți față de studenții cu deficiențe de vedere cât și prin descrierea nevoilor și dificultăților pe care aceștia le întâmpină în accesul la învățământul superior. Astfel, prin intermediul rezultatelor cercetării se pot crea programe de intervenție menite a înlătura sau diminua eventualele aspecte negative desprinse din rezultatele obținute.

CONSTRUCȚIA SOCIALĂ A DIZABILITĂȚII

Construcția socială a dizabilității se referă la bariere atitudinale care sunt internalizate și construite de societate, ce împiedică și pun un obstacol în fața vieții persoanelor cu dizabilități fizice sau senzoriale. În plus, construcția socială a dizabilității se referă la discursul major, care se reflectă în utilizarea limbajului negativ la adresa persoanelor cu deficiențe de vedere. Mai mult, această categorie de persoane este situată într-o categorie socială inferioară, ca efect al utilizării unui limbaj negativ, discriminatoriu (Ferguson, 2001; French și Cameron, 2003).

Statele social-constructiviste din întreaga lume consideră că, termenul de „abled” din termenul englezesc „disabled” semnifică „încadrarea în normalitate”, prin urmare termenul de „dizabilitate” semnifică a fi „anormal”, așadar acest termen îmbracă o formă negativă.

În eforturile de a facilita dezvoltarea identității, *empowerment*-ul politic și unitatea comunităților, comunitatea persoanelor cu dizabilități a ales să se autodefinească „persoane cu dizabilități”. Ne fiind un termen optim, comunitatea persoanelor ce luptă pentru drepturile persoanelor cu dizabilități au ales să reclame acest termen, pentru a combate efectele negative și opresiunea ce există în mediul social (Ferguson, 2001; French și Cameron, 2003). Prin autoidentificarea acestora ca fiind „dizabilitate”, această categorie de persoane văd acest termen ca fiind încadrat în normalitate. Cercetătorii și persoanele din domeniul *advocacy*-ului din aria persoanelor cu deficiențe senzoriale și fizice, pot să se refere la aceștia în mod uzual ca la persoane cu dizabilități, juxta pusă cu ceea ce nu sunt, și anume, persoane total funcționale. Aceștia se pot orienta, referindu-se la termenul „abilități” din conceptul „dizabilități” ca la un termen ce definește ce „nu sunt” persoanele cu deficiențe senzoriale și anume, „nondisabled”, orientându-se spre

combaterea conotației negative a acestui termen. Această extraordinară încercare de a transforma această conotație negativă în una pozitivă demonstrează o disperată încercare pentru integrarea și incluziunea persoanelor cu dizabilități (Ferguson, 2001; French și Cameron, 2003).

Când oamenii își pierd vederea, o percep ca pe o slăbiciune, o „gaură neagră”, cu un sentiment extrem de izolare și singurătate. Acest punct de vedere al persoanelor cu pierderea acuității vizuale poate avea un impact direct asupra modului în care cei din jur îi tratează. Aceștia îi percep pe cei cu deficiențe de vedere ca pe niște persoane prinse în întuneric, imaginându-și-le ca fiind complet inadaptate și în imposibilitatea de a se autoîngriji (Ferguson, 2001). De fapt, deficiența de vedere este cea mai neadaptantă, pentru că vederea este privită ca unul dintre simțurile cele mai importante ale unui individ; așadar, deficiența de vedere este „de temut”, inspirând o stare adâncă de neliniște și tulburare (Ferguson, 2001; Wagner-Lampl și Oliver, 1994). Majoritatea persoanelor cu deficiențe de vedere pot înțelege viața ca fiind fără semnificație, nefiind capabile de a conduce vehicule sau a vedea „frumusețile inconjuratoare” (Ferguson, 2001; Tuttle, 1984).

Deficiența de vedere există încă din vremuri străvechi. Cu toate acestea, profesioniștii au început să analizeze și să se gândească la reabilitarea și problemele de viață ale persoanelor cu deficiențe de vedere abia după cel de-al Doilea Război Mondial, când au apărut veteranii cu deficiențe de vedere. Teoria s-a axat pe moartea psihologică a persoanei cu deficiențe de vedere și renașterea sa. S-au luat în considerare analize suplimentare și s-au examinat pierderile și impactul psihosocial, abilitățile independente de viață, abilitățile de comunicare, economice și situația profesională, aprecierea frumosului estetic, precum și dezvoltarea personalității, asociate cu dizabilitatea de vedere.

Există și alți factori care afectează statutul persoanelor cu deficiențe vizuale în societate, altele decât problemele de personalitate. Potrivit lui Wagner-Lampl și Oliver (1994), adaptarea la dizabilitatea de vedere a fost influențată de credințe și superstiții individuale sau deținute prin cultură. Chiar dacă sunt mulți oameni care percep persoanele cu deficiențe de vedere ca fiind neajutate, indignate, chinuite, și nefericite, alții au susținut că deficiența de vedere în sine nu creează tulburări emoționale (Wagner-Lampl și Oliver, 1994).

În schimb, prejudecățile sociale sunt cele care provoacă suferință emoțională; multe persoane cu deficiențe vizuale sunt de părere că ceilalți au concepții greșite despre dizabilitatea vizuală, ceea ce provoacă anxietate și nu nevoia de achiziții a unor abilități de adaptare (Davis, 1997; Tuttle, 1984).

Examinarea suplimentară a impactului stereotipurilor despre sine a relevat faptul că persoanele fără experiență oferită de analizatorul vizual au adesea sentimente de rușine și inadecvare (Scott, 1982). Cercetătorii indică faptul că atitudinea personalului medical are un mare impact asupra procesului de ajustare. Prin urmare, cercetătorii recomandă specialiștilor în reabilitare să includă impactul

atitudinilor în dinamica serviciilor, prin validarea experiențelor unei persoane ce trăiește în sfera societății. Se sugerează că ONG-urile specializate în reabilitarea persoanelor cu dizabilități ar trebui să se angajeze în consilierea și educarea membrilor rețelei de sprijin, să facă și *lobby* în favoarea acestora și să pledeze pentru modificarea legilor și atitudinilor. Din cauza stereotipurilor și obiceiurilor care însoțesc dizabilitățile vizuale, este importantă înțelegerea efectelor negative, pentru dezvoltarea unor strategii de succes (Tuttle, 1984). Literatura de specialitate reflectă două categorii generale de constatări psihosociale, în ceea ce privește atitudinile față de persoanele cu deficiențe: 1) literatura asociată cu atitudini negative și 2) literatura asociată cu atitudini ambigue. Potrivit lui (Antonak și Livneh, 1988), perspectiva multidimensională a atitudinii este folosită pentru a înțelege acest fenomen. Conform acestui punct de vedere, o atitudine este o idee cu două caracteristici: 1. o trăsătură cognitivă încărcată cu emoție și 2. o caracteristică afectivă, care predispune la o componentă conotativă, ce se definește printr-un set de acțiuni pentru o anumită clasă de situații sociale. Potrivit lui Triandis (1995), o atitudine este formată din trei componente distincte: 1. Componenta cognitivă (tranzacții cu convingeri, asociate cu informații despre un stimul), 2. Componenta afectivă (sentimentele persoanelor cu privire la stimul) și 3. Componentă conotativă (conceput ca intenția individului de a se comporta într-un anumit mod cu privire la stimuli). Componenta conotativă presupune a fi influențată de ambele componente cognitive și afective. Triandis (1995) sugerează că atitudinile sunt învățate prin experiență și interacțiune cu alte persoane, obiecte și evenimente sociale de mediu.

Din cercetările orientate pe atitudinile față de persoanele cu dizabilități au rezultat mai mulți factori-cheie care se consideră că influențează atitudinile. Potrivit lui Milsom (1994), factorii sau variabilele pot include și informațiile asociate cu persoanele cu dizabilități. Se sugerează că mesajele care ținesc caracterul inadecvat și problematic în înțelegerea dizabilităților duc la atitudini negative. În mod similar, cercetătorii indică faptul că a avea cunoștințe despre dizabilitate, fără contact contextual cu persoanele cu deficiențe, poate duce la atitudini negative. Înțelegerea și cunoașterea cu privire la sfera dizabilităților de către profesioniștii din mediul educației speciale influențează profund mediul academic și social în care aceștia își desfășoară activitățile de zi cu zi. La una dintre extreme pot fi cei care consideră că dizabilitatea este un defect, un element intrinsec al copilului, stabilindu-și eforturile spre schimbarea acestuia; la extrema opusă sunt cei care consideră dizabilitatea ca fiind un construct social și își îndreaptă atenția spre schimbarea atitudinilor și a mediului în care copilul trăiește (Paul, 2002).

În timp ce numărul de persoane cu dizabilități este în creștere, platforma de Internet a devenit o componentă importantă, chiar esențială pentru informare și comunicare. Persoanele cu dizabilități, în special cele cu deficiențe de vedere, pot fi împiedicate să aibă acces de către o varietate de factori, precum problemele cu

furnizorii de Internet, sau pot avea un acces dificil la această nouă modalitate de informare și comunicare din aceleași motive, până la incompatibilitatea *web browser*-elor, care nu sunt compatibile cu toate tehnologiile asistive (Papadopoulos și Goudiras, 2005). Astfel, operaționalizând accesibilitatea, putem afirma că situația de față îmbracă forma a două mari componente: accesul la informații și accesul la comunicare. În acest sens, măsurile de politici sociale trebuie să urmărească, pe de o parte, un acces egal sau echivalent pentru toți utilizatorii și, pe de altă parte, tehnologiile asistive să fie compatibile cu toate aplicațiile (Jaeger, 2005).

Este cunoscut faptul că comunitățile *online* au devenit un important mijloc de comunicare și interacțiune socială, în particular pentru persoanele care, datorită caracteristicilor dizabilității, le este dificilă o altă modalitate de interacțiune, persoane cu dizabilități pentru care asigurarea unui acces universal este esențial pentru incluziunea socială.

Pentru studenții și elevii cu dizabilități, sălile de curs pot să dezvolte foarte multe bariere. În orice caz, există o multitudine de tehnologii la îndemâna profesorilor și a studenților care pot ajuta studenții și, în cazul de față, pe cei cu deficiențe de vedere, să le depășească. Este important să facem distincția între tehnologiile educaționale și cele asistive. În principiu, tehnologiile asistive se referă la acele „instrumente” fără de care, persoanele care necesită o educație specială nu au un acces la curriculum-ul general (tehnologii ca *screen readers*, magnificatoare sau cărți audio și cu text mărit), cu ajutorul cărora aceștia pot să participe la procesul educațional.

Este promițător faptul că numărul de studenți cu dizabilități crește în timp, acest fapt fiind rezultatul accesibilizării informațiilor, a cursurilor, dar și un efect al diminuării stigmatului asociat cu aceste persoane. De asemenea, este și o provocare pentru instituțiile învățământului superior să faciliteze și să rezolve diferitele nevoi ale studenților cu dizabilități, pentru ca aceștia să aibe oportunități egale. Este responsabilitatea fiecărui angajat al oricărei universități să cunoască și să pună în practică prevederile legale în vigoare pentru facilitarea accesului la învățământul superior; totodată, nu este suficient acest aspect, în această direcție trebuind identificate și cele mai bune practici și strategii didactice adaptate fiecărui student cu dizabilități (Gray și Morley, 2005).

DIRECȚIA CERCETĂRII ȘI DEMERSUL METODOLOGIC

Prin această cercetare de factură calitativă, se încearcă identificarea percepției pe care o au studenții cu deficiențe de vedere și fără dizabilități asupra accesibilității mediului universitar clujean. Lucrarea de față urmărește să răspundă la trei întrebări majore: care sunt dificultățile majore pe care studenții cu deficiențe de vedere le întâmpină în mediul universitar? Care sunt dificultățile pe care studenții fără dizabilități consideră că le întâmpină persoanele cu deficiențe de vedere? Cum este perceput accesul în mediul universitar?

Astfel, mai jos sunt propuse obiectivele care direcționează această cercetare, obiective care au fost formulate în urma rezultatelor anterioare asupra accesului fizic, informațional, comunicațional al studenților cu deficiențe de vedere și, de asemenea, în urma modului în care aceștia sunt percepuți de către cadrele didactice și colegi.

Scopul cercetării este de a identifica atitudinile față de persoanele cu deficiențe de vedere existente la nivelul studenților. De asemenea, această lucrare își propune și identificarea dificultăților pe care o persoană cu deficiențe de vedere le întâmpină în învățământul superior și în viața cotidiană.

Obiectivele generale urmărite sunt:

A) Conturarea unor aspecte generale cu privire la dificultățile întâmpinate în integrarea educațională și socială a persoanelor cu deficiențe de vedere, aspect important în formularea viitoarelor politici educaționale la nivel național, local și, mai ales, instituționale;

B) Identificarea atitudinilor existente în societate față de persoanele cu deficiențe de vedere.

Obiective specifice:

– identificarea dificultăților pe care o persoană cu deficiențe de vedere le întâmpină pe parcursul procesului educațional și în viața cotidiană, având în vedere percepția acestora;

– identificarea percepției studenților fără dizabilități asupra persoanelor cu deficiențe de vedere.

Universul cercetării cuprinde atât studenți cu deficiențe de vedere, cât și studenți fără dizabilități. De asemenea, metodele de selectare a subiecților sunt cea a „bulgărelui de zăpadă” în ceea ce privește persoanele cu deficiențe de vedere și metoda eșantionării de conveniență pentru studenții fără dizabilități.

A) Primul lot de subiecți este format din 30 de persoane cu deficiențe de vedere, aflate în învățământul terțiar, (facultate sau colegiu postliceal), având vârsta cuprinsă între 19 și 24 de ani, cu domiciliul stabil în diferite zone ale României, în această cercetare neținându-se cont de genul subiecților.

B) Cel de-al doilea lot este format din 30 de studenți fără dizabilități din cadrul Facultăților de Sociologie și Asistență Socială și Psihologie și Științe ale Educației din cadrul Universității Babeș-Bolyai. Nu se au în vedere criterii precum sexul, nivelul de studii etc.

Cercetarea se axează doar pe aceste două facultăți, deoarece se consideră ca fiind două specializări care pregătesc studenții în mod direct pentru a lucra și cu persoanele cu deficiențe de vedere, în cadrul diferitelor organizații și instituții de profil.

Un alt aspect de care s-a ținut cont în alcătuirea celor două loturi de la cele două facultăți este faptul că cuprind un număr mai mare de studenți cu deficiențe de vedere, spre diferență de alte facultăți.

Pentru identificarea dificultăților pe care un student cu deficiențe de vedere le întâmpină în mediul universitar, este utilizat un chestionar „Educația în contextul deficienței de vedere”, cu întrebări de structură și cu nouă întrebări deschise.

Cu același scop menționat este alcătuit și cel de al doilea chestionar, având aceleași caracteristici de structură, și șase întrebări deschise de conținut. Răspunsurile au fost culese *online*.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Învățământul superior, în viziunea studenților cu deficiențe de vedere

În cele ce urmează, în expunerea rezultatelor obținute de la cele două loturi de studenți (cu și fără deficiențe de vedere) voi utiliza un demers comparativ, axat cu precădere pe principalele probleme identificate. Pentru început, este expus modul de analiză a interviurilor și codificarea rezultatelor în *softul* de analiză pentru date calitative „Atlasi”, în mod separat pentru fiecare lot cercetat.

Astfel, din analiza interviurilor aplicate studenților cu deficiențe de vedere, am formulat cinci categorii de rezultate codificate în *softul* de analiză a datelor calitative, sub forma: atitudini negative, atitudini pozitive, accesul la informații, accesul la un loc de muncă și posibile soluții. Cei treizeci de respondenți se axează, în principal, pe primele patru tematici menționate, considerând ca fiind factorii ce influențează accesul la educație, astfel, prin intermediul interviului oferind și câteva posibile soluții pentru diminuarea sau chiar înlăturarea acestor probleme.

În urma analizei interviurilor realizate pe cei 30 de studenți de la facultățile de Sociologie și Asistență Socială și de Psihologie și Științe ale Educației, având ca scop desprinderea percepțiilor și opiniilor acestora asupra problemelor și barierelor pe care o persoană cu deficiențe de vedere le întâmpină în mediul universitar, au reieșit câteva aspecte importante, ce pot fi grupate în nouă categorii de bază: accesibilitate fizică, accesul la informații, accesul la un loc de muncă, discriminare negativă, integrare socială, „lipsa de interes sau a fondurilor”, opinii negative, opinii pozitive și posibile soluții.

a) Accesibilitate informațională

Având în vedere accesul la informații în cadrul universității, am identificat o serie de dificultăți comune, menționate de către ambele loturi de cercetare. Astfel, în viziunea studenților cu deficiențe de vedere, cea mai mare problemă cu care aceștia se confruntă și care, în același timp, împiedică un acces egal la educație, este obținerea materialelor de studiu într-un format accesibil: „*Cred că cea mai mare problemă pe care aș putea să o am ar fi procurarea materialelor de studiu, mai ales că, multe din ele sunt cărți de la bibliotecă*”. Foarte multe dintre sursele de informare și studiu la bibliotecile universitare sunt sub formă tipărită, persoanele cu deficiențe de vedere fiind nevoite să își transforme aceste materiale sub o formă accesibilă, în format electronic, dar care și aceea este de proastă calitate datorită tehnicii care încă nu este atât de avansată: „*E foarte greu să mergi la bibliotecă, să îți faci rost de o carte care se dă doar la sala de lectură și să faci tu cumva ca să poți să o scanezi*”. Un aspect pozitiv menționat de către studenții cu deficiențe de

vedere în accesibilitatea informațională din cadrul unor biblioteci universitare clujene este faptul că în sălile „multimedia”, computerele sunt echipate cu un *soft* din categoria cititoarelor de ecran, cu ajutorul căruia o persoană cu deficiențe de vedere are acces liber la revistele internaționale de specialitate: „*E bine măcar că au pus jaws-ul pe calculatoare... măcar de acolo putem să ne scoatem câteva chestii*”. Spre diferență de studenții fără dizabilități (care consideră că prezentarea informațiilor cu ajutorul *slide*-urilor ar fi o problemă), studenții cu deficiențe de vedere nu consideră ca fiind o problemă care le-ar putea împiedica procesul de studiu: „*Nu mă deranjează faptul că informațiile sunt prezentate pe slide-uri, că de multe ori fac rost de ele*”. Considerat mai puțin important, accesul la sălile de laborator nu constituie o problemă majoră din perspectiva studenților cu deficiențe de vedere: „*nu văd de ce ar fi o problemă, pot să vin cu laptopul*”.

Similară cu cele menționate de studenții cu deficiențe de vedere este și perspectiva studenților fără dizabilități. Astfel, din analiza rezultatelor cu ajutorul *softului* pentru date calitative (Atlasti), s-a desprins un alt „set” de bariere în calea egalității de șanse în accesul la educație. Așadar, din perspectiva tuturor intervievaților din lotul studenților fără dizabilități, accesul la materialele de studiu este considerat ca fiind principala dificultate pe care studenții cu deficiențe de vedere o întâmpină cel mai frecvent în cadrul facultăților în care studiază: „*mă gândesc că cea mai mare problemă pe care un nevăzător o poate avea la facultate este să își facă rost de materiale și acelea să fie în format electronic*”.

Un alt aspect important de menționat este accesibilitatea informațiilor pe care universitatea și facultatea le pune la dispoziția studenților și care, cel mai adesea, este sub forma afișelor tipărite „*Nu știu cum se descurcă când e vorba să citească ceva de la avizier*”. Nu este de ignorat faptul că, de cele mai multe ori, aceste informații sunt postate și în cadrul *site*-urilor facultăților, dar de cele mai multe ori acestea sunt postate mult prea târziu ca o persoană cu deficiențe de vedere să beneficieze de acestea „*da, e adevărat că anunțurile astea sunt puse și pe net... dar prea târziu*”. 18 dintre respondenți (fără dizabilități) consideră metoda de predare cu ajutorul *powerpoint*-urilor ca fiind o problemă pentru studenții cu deficiențe de vedere, în situația în care cadrul didactic nu verbalizează multe dintre informațiile existente pe *slide*-uri, situație în care „*nevăzătorii vin la cursuri degeaba*”. Această problemă se accentuează în momentul în care sunt predate anumite părți ale cursului sub formă de grafice, situație care devine „*cam stânjenitoare și ușor discriminatorie pentru un nevăzător*”.

O altă problemă majoră (identificată de ambele loturi), care însă depinde și de resursele financiare ale universității, este accesul la laboratoarele dotate cu computere și la informațiile pe care un student cu deficiențe de vedere le-ar putea accesa, acestea nefiind echipate cu *softuri*, precum *screen reader*-urile ce pot ușura accesul la informații: „*Am văzut că nu sunt calculatoare care să aibe programele alea pentru nevăzători*”, „*mă gândesc că nu pot să lucrez pe calculatoare*”.

Lipsa de accesibilizare a materialelor de studiu încă este o realitate cu care un student cu deficiențe de vedere se confruntă, aspect menționat de respondenți ai

ambelor loturi de cercetare: „în afară de cursuri ei nu cred că mai pot să aibe acces și la alte forme de informare sub formă tipărită, precum cărțile”, „Știu că ei trebuie să le scaneze, nu cred că le dau de la bibliotecă acasă”, „Ce greu e să te tot chinui să îți faci rost de ce ai de citit”. Astfel, este menționat faptul că, singura sursă majoră de informare, exceptând cursurile în format electronic, este internetul.

În momentul de față, participarea la examene a studenților cu deficiențe de vedere în mod egal cu studenții fără dizabilități constituie o problemă, în momentul în care studentul cu dizabilități nu își poate permite un laptop cu ajutorul căruia să poată să fie examinat în mod echitabil cu restul colegilor. În această situație, 50% dintre respondenți consideră că toți studenții cu deficiențe de vedere „ar trebui să își dea examenele pe calculator, „măcar pe cele din cadrul facultății”.

b) Accesibilitatea fizică

În opinia studenților cu deficiențe de vedere, accesul fizic în instituțiile de învățământ superior nu constituie o problemă majoră „*Nu mi se pare că ar fi o problemă să găsesc sălile, eventual o clădire în care nu am mai fost*”. Acest fapt, probabil, se datorează și modalităților de adaptare ale persoanelor cu deficiențe de vedere la anumite situații cum sunt cele de față: „oricum ne obișnuim, prima data e mai greu și, după mă pot descurca”. Din cele desprinse din interviurile cu studenții cu deficiențe de vedere, se poate concluziona că, în cadrul instituțiilor de învățământ superior, studenții cu deficiențe de vedere nu întâmpină dificultăți majore, din punctul de vedere al accesibilității fizice.

Spre diferență de persoanele cu deficiențe de vedere, studenții fără dizabilități au o percepție contradictorie. Astfel, majoritatea intervievaților consideră ca fiind dificil „găsirea sălilor de curs în facultate de către studenții cu deficiențe de vedere: „Cred că o problema ar fi să găsească sălile, mai ales la început când nici nu cunosc bine facultatea.”. În mod similar acestei probleme este și „găsirea clădirii facultății”, aspect menționat doar de doi respondenți sau „proasta organizare a facultății” în momentul în care sunt realizate realocări sau mutări ale unor săli de cursuri, studenții cu deficiențe de vedere și, nu numai, nefiind anunțați la timp „nu se descurcă”, iar dacă totuși aceasta se întâmplă, este postat un anunț la avizier, aspect menționat de cinci dintre respondenți. Un aspect important de menționat este acela în care „devine o problemă foarte mare dacă o un nevăzător complet ar trebui să meargă într-un loc necunoscut în care se țin cursurile”: „nu știu cum s-ar descurca în situația asta de unul singur, doar dacă merge cineva cu el”. În câteva din interviurile cu studenții fără dizabilități sunt amintite și unele chestiuni deficitare ale universității, precum slaba accesibilizare a facultăților cu mijloace care să faciliteze accesul unei persoane cu deficiențe de vedere, „ca de exemplu să scrie și în *braille* pe uși”. Din perspectiva studenților fără dizabilități, acestea sunt principalele dificultăți pe care un student cu deficiențe de vedere le-ar putea întâlni în accesul fizic la instituțiile de învățământ superior, fără a avea pretenția de a le fi identificat exhaustiv.

Odată cu dimensiunea accesului fizic la sălile de cursuri, se atinge și cea a accesibilității informaționale, deoarece acest aspect poate fi privit și din perspectivă

informațională, în măsura în care o persoană cu deficiențe de vedere este nevoită să se deplaseze în locuri nefamiliare: „Este greu să știe sau să găsească o sală dacă nu vede ce scrie pe ea”.

c) Atitudini negative/pozitive

Atitudinile negative ce se reflectă asupra studenților cu deficiențe de vedere sunt de natură discriminatorie din partea colegilor și a cadrelor didactice. Din cele menționate de către respondenții cu deficiențe de vedere, aceste atitudini nu se întâlnesc frecvent, ci „doar la câteva persoane” și care „consider că țin doar de caracterul fiecăruia”. Neîncrederea în capacitățile unei persoane cu deficiențe de vedere se poate întâlni mai frecvent în rândul studenților și nu a cadrelor didactice: „mai sunt unii colegii care te privesc cu alți ochi și se întreabă: oare cum învață asta”. Din cele desprinse din cercetare se poate observa că (cel puțin din perspectiva studenților cu deficiențe de vedere) nu mai putem regăsi „mitul” în care o persoană cu deficiențe de vedere este subdezvoltată cognitiv sau că, datorită deficienței, multe dintre abilitățile care nu necesită preponderent utilizarea căilor vizuale sunt afectate sau lipsesc: „poate pentru că suntem la o facultate la care studenții se pregătesc pentru a lucra cu persoane cu dizabilități, dar nu știu să mai fie persoane care să ne considere incapabili de a face un lucru sau că am avea dificultăți de învățare”. În final, doar trei dintre respondenți au menționat opinii negative și marginalizante, care în opinia respondenților fără dizabilități „vor mai exista încă multă vreme”.

Ca aspecte secundare ale analizei interviurilor cu studenții fără dizabilități, s-au conturat câteva opinii negative, dar și pozitive ale studenților de la cele două facultăți asupra persoanelor cu deficiențe de vedere. Astfel, unul dintre respondenți consideră că singurele domenii în care o persoană cu deficiente de vedere poate ocupa un loc de muncă sunt cele deja „știute” și că, este „normal ca societatea să îi respingă în măsura în care aceștia „nu se descurcă”. Un alt respondent menționează că „toate persoanele care nu au avut nici o tangență cu persoanele cu deficiențe de vedere sunt de părere că ei nu se pot descurca în nici un domeniu” „sunt foarte revoltată în această privință”.

d) Posibile soluții oferite de respondenți

În situația în care subiecții cu deficiențe de vedere au fost chestionați asupra modalităților de rezolvare a unor probleme pe care aceștia le întâmpină, multe din afirmații s-au axat pe accesibilizarea informațiilor din cadrul universității. Astfel, principala problemă, accesul la bibliografia suplimentară, din punctul de vedere al intervievaților ar putea fi rezolvată printr-un acces liber la *scannere*, care să fie disponibile persoanelor cu deficiențe de vedere: „cel mai bine ar fi dacă ar pune și ei un *scanner*, două la dispoziție și să putem să mergem cu cărțile și din sala de lectură la ele”. Cea de-a doua problemă, accesul la laboratoare, în viziunea acestora, s-ar putea facilita doar prin dotarea calculatoarelor cu un „*screen reader*” și „așa nu cred ca am mai avea probleme”.

De asemenea, în finalul interviurilor cu studenții fără dizabilități, a fost solicitat fiecăruia dintre intervievați să ofere soluțiile proprii la problemele existente. Acestea pot fi sumarizate în trei mari categorii:

– accesibilizarea informațiilor prin alocarea unor fonduri din partea universității pentru ca laboratoarele să fie dotate cu *softuri* care să acopere nevoile studenților cu deficiențe de vedere, oferirea a mai multor materiale în format electronic, inclusiv cărți etc.

– sensibilizarea mediului universitar față de problemele persoanelor cu deficiențe de vedere: „să țină cont de nevoile pe care un nevăzător le are”;

– formarea de personal specializat, sau, eventual, a unui centru care să se ocupe cu nevoile studenților cu dizabilități, astfel „multe din problemele acestea ar putea fi rezolvate”.

e) Alte aspecte identificate la studenții fără dizabilități

Dimensiunile formate din analiza datelor și detaliate mai sus sunt comune la ambele loturi de cercetare. În cele ce urmează, sunt detaliate două dintre dimensiunile desprinse doar de la lotul studenților fără dizabilități.

Astfel, în ceea ce privește dimensiunea *integrării sociale* desprinsă din analiza interviurilor cu studenții fără dizabilități, majoritatea respondenților consideră deficiența de vedere ca principal factor perturbator în calea integrării. Este menționată incapacitatea unei persoane cu deficiențe de vedere de a participa la evenimente socializatoare, de *loisir*: „nu văd cum cineva care nu vede deloc ar putea să participe fără ajutor la anumite evenimente, ca petreceri, ieșiri în parc etc.”. În contrast, un număr de șase respondenți afirmă că este de datoria societății să încerce să integreze aceste persoane cu dizabilități și este doar „vina societății că un nevăzător nu poate să participe deplin în cadrul acesteia” și că „într-o societate sănătoasă, majoritatea trebuie să țină cont de minoritate și să ofere șanse egale pentru toți”.

O altă dimensiune care s-a putut desprinde este lipsa de interes sau a fondurilor în cadrul facultăților, fiind unul dintre factorii majori pe care respondenții îl menționează, astfel:

– lipsa interesului cadrelor didactice de a oferi materialele în format electronic;

– lipsa interesului sau a fondurilor din cadrul universității pentru ca materialele și spațiul să fie accesibilizate;

– indiferența multora dintre studenți față de problema persoanelor cu deficiențe de vedere.

CONCLUZII ȘI POZIȚIONĂRI PERSONALE

În prima parte a lucrării s-au conturat câteva aspecte teoretice din literatura de specialitate, care ne oferă o viziune generală asupra atitudinilor existente în societate față de persoanele cu deficiențe de vedere, precum și dificultățile pe care aceștia le întâmpină în diferite contexte.

Atitudinile studenților fără dizabilități sunt, în general, pozitive, făcând excepție câteva situații, cu privire la neîncrederea în capacitățile unor persoane cu deficiențe de vedere de a se implica în cadrul unor activități de ordin social. Majoritatea studenților cunosc problemele cu care o persoană cu deficiențe se confruntă în mediul educațional, atribuind cadrelor didactice și universității sarcina de a accesibiliza informațiile oferite și mediul fizic. Câteva dintre atitudinile negative se îndreaptă spre accesul la un loc de muncă, studenții fără dizabilități menționând că sunt multe dintre locurile de muncă pe care o persoană cu deficiențe de vedere nu le-ar putea ocupa, datorită dizabilității. Privind în ansamblu rezultatele obținute din acest segment de cercetare, se poate concluziona că atitudinile studenților față de persoanele cu deficiențe de vedere sunt predominant pozitive, excepție făcând din punctul de vedere al unor respondenți, accesul la un loc de muncă și participarea la activități recreative.

Prin cercetarea opiniilor celui de al doilea lot, a persoanelor cu deficiențe de vedere, s-au identificat câteva dificultăți comune întregului lot. Astfel, accesul la informații poate să fie considerat cea mai mare dificultate întâmpinată, datorită unei precare accesibilizări a informațiilor oferite de către facultăți, dar și a materialelor de studiu, cu precădere cele furnizate de către biblioteci. Din punctul de vedere al accesibilității fizice, studenții cu deficiențe de vedere nu consideră că ar constitui un obstacol major, făcând excepție mediile cu care aceștia nu sunt familiarizați. Opiniile studenților cu deficiențe de vedere în legătura cu atitudinea colegilor și a cadrelor didactice față de aceștia sunt împărțite, unii afirmând că încă există o oarecare discriminare negativă în cadrul facultății, alți respondenți afirmând că nu întâmpină astfel de dificultăți. Principala soluție pe care respondenții au menționat-o este accesibilizarea materialelor de studiu, soluție care, în opinia acestora, ar înlătura multe dintre dificultăți, chiar și anumite atitudini negative.

Prin identificarea acestor aspecte, consider că, într-o etapă ulterioară, se pot formula programe de intervenție la nivel de universitate, care să încerce înlăturarea barierelor. Consider că măsurile de politici sociale de la nivel instituțional ar trebui să cuprindă obiective specifice, ținute pe aceste probleme, dat fiind faptul că este o necesitate în societatea noastră de a facilita incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În formularea politicilor educaționale trebuie să se țină cont și de înlăturarea unor atitudini negative față de persoanele cu deficiențe de vedere ce persistă și în zilele noastre.

Având în vedere tema abordată în cadrul acestei cercetări, consider oportun ca instituțiile universitare să facă eforturi în direcția rezolvării acestor probleme. Astfel, multe din materialele oferite spre studiu ar putea fi transformate în formate accesibile și unei persoane cu deficiențe de vedere, fără un efort semnificativ al universității. Precum accesul la informații, și ocuparea unui loc de muncă de către persoanele cu deficiențe de vedere ar putea constitui o problemă care, la rândul ei, ar putea fi soluționată prin adaptarea a mai multor locuri de muncă conform

nevoilor. Acest cerc vicios, în care înlăturarea dificultăților de acces depinde și de înlăturarea atitudinilor negative, nu poate fi întrerupt decât cu un efort susținut din partea universităților și a societății în general.

Viitoarele cercetări din acest segment problematic, ar trebui să își îndrepte atenția spre modalități de rezolvare a unor probleme ale persoanelor cu deficiențe de vedere. De asemenea, ar fi importantă realizarea unei cercetări mai ample, care să cuprindă toate categoriile de dizabilități, cu scopul de a identifica problemele și nevoile acestora, pentru a se putea forma un învățământ superior cu adevărat incluziv.

În ceea ce mă privește, am testat deja un instrument de cercetare privind atitudinea studenților față de colegii cu deficiențe de vedere, atitudine măsurată cu ajutorul unei scale sumative cu 20 de itemi. Rezultatele obținute la această cercetare exploratorie indică faptul că nivelul educațional influențează atitudinea față de persoanele cu deficiențe de vedere, în sensul că studenții de la masterat au o atitudine mai suportivă decât studenții de la cursurile de licență.

BIBLIOGRAFIE

1. Antonak, R. F., Livneh H., *The measurement of attitudes toward people with disabilities: Methods, psychometrics, and scales*, Springfield, "Charles C. Thomas" Publisher Ltd., 1988.
2. Davis, L., *Constructing Normalcy. The disability studies*, New York, Routledge press, 1997.
3. Ferguson, R. J., *We know who we are, a history of the blind in challenging educational and socially constructed polices, a study in policy archeology*, San Francisco, Gaido Gap Press, 2001.
4. French, S., Cameron, C., *Controversial issues in a disability society*, Buckingham, Open University Press, 2003.
5. Gray, G., Morley, W., S., *A snapshot of 2003–4: blind and partially sighted students in Higher Education in England and Northern Ireland*, în "British journal of visual impairment", vol. 23, no. 1, 2005, pp. 4–10.
6. Guttman, F., *Percepția persoanelor cu deficiențe de vedere*, Iași, Editura Lumen, 2009.
7. Jaeger, P. T., *User-centered policy evaluations of Section 508 of the Rehabilitation Act: Evaluating e-government Web sites for accessibility for persons with disabilities*, în "Journal of Disability Policy Studies", vol. 19, no. 1, 2008, pp. 58–94.
8. Jaeger, P. T., Xie B., *Developing Online Community Accessibility Guidelines for Persons With Disabilities and Older Adults*, în "Journal of Disability Policy Studies", Volume 20, no. 1, 2009, pp. 55–63, disponibil online la <http://dps.sagepub.com/cgi/content/abstract/20/1/55>.
9. Paul, J.L., *Rethinking Professional Issues in Special Education: Contemporary Studies in Social and Policy Issues in Education*, Wesport, Connecticut, Greenwood Publishing Group, 2002.
10. Papadopoulos, K. S., Goudiras, D. B., *Accessibility assistance for visually-impaired people in digital texts*, în "British journal of visual impairment", vol. 23, no. 2, 2005, pp. 75–83.
11. Milsom, A., *Creating positive school experiences for students with disabilities*, în "Professional School Counseling Journal", vol. 10, no. 1, 2006, pp. 66–72, disponibil online la http://findarticles.com/p/articles/mi_m0KOC/is_1_10/ai_n27019818/.
12. Scott, D. S., *Living with a physical handicap*, în Downey, J. și alții (coord), *Bereavement of physical disability: recommitment to life health and function*, New-York, Arno Press, 1982.
13. Tervo, R. C., Palmer, G., *Health professional student attitudes towards people with disability*, în "Clinical Rehabilitation Journal", vol. 18, no. 8, 2004, pp. 908–915, disponibil online la <http://cre.sagepub.com/cgi/content/abstract/18/8/908>.
14. Triandis, H. C., *Individualism and collectivism*, 1st edition, Boulder-Colorado, Westview Press, 1995.

15. Tuttle, D. W., *Sources of Self-Esteem and the Adjusting Process*, Springfield-Colorado, „Charles C. Thomas” Publisher Ltd, 2004.

16. Wagner-Lampl, A., Oliver, G. W., *Folklore of blindness*, in “Journal of visual impairment and blindness”, vol. 88, no. 2, 1994, pp. 267–276.

This paper is the result of a research that investigates how the accessibility of higher education is perceived by people with visual impairments, without disabilities. The first chapter introduces the reader to the main topic of this research. The next chapter includes the research approach and results. The research investigates two groups of students with visual impairments, without disabilities from “Babes-Bolyai” University, Cluj-Napoca. The research-tools are two questionnaires with open questions. In analyzing the collected data is used the software for qualitative data Atlasti, and the results are presented through a comparative approach.

Generally, there aren't major difficulties identified in the accessibility of higher education, and positive attitudes mark the behavior towards people with visual impairments. With few exceptions, students with visual impairments do not face big problems and attitudinal barriers in their access to university. The nature of this phenomenological research has its epistemological limits, requiring a more in-depth and extended analysis.

Keywords: *visually impaired people, attitudes, accessibility, social barriers, University.*

Primit: 27.11.2010

Acceptat: 20.01. 2011

Redactor: Ioan Mărginean